

Prvá fáze vývoje Korejské lidově demokratické republiky byla poznamenána vlasteneckou válkou proti imperialistické agresi (1950—1953), po níž následovalo období obnovy, na níž se výrazně podílely socialistické státy. Popsán je mimo jiné proces industrializace a kolektivizace, jež byl realizován v rámci tříletého plánu a připomenuty jsou i základní problémy, jež určovaly mezinárodní postavení této země.

Rovněž ve Vietnamu probíhal až do roku 1954 národně osvobozenecský boj, ukončený na Ženevské konferenci, která však přinesla rozdělení země. Její severní část zahájila linii výstavby základů socialismu. Autoři zde přehledně nastiňují hlavní úspěchy, jež byly lidem Vietnamu dosaženy (důležitý byl zejména tříletý plán plněný v letech 1956—1958), potvrzené konečně ústavou Vietnamské demokratické republiky z roku 1959.

Jako poslední je zařazen revoluční vývoj Kuby, jenž vyvrcholil pádem Batistovy diktatury. Práce pak sleduje první revoluční opatření nové moci, zejména průběh pozemkové reformy, nacionalizaci průmyslu a budování nového státního aparátu. Pozornost je samozřejmě věnována i boji proti snahám USA likvidovat revoluční režim na Kubě a pomoci, kterou jejímu lidu poskytoval SSSR.

V závěrečné kapitole je sledován proces vzniku a rozvoje socialistické ekonomické integrace, především RVHP.

Práce je doplněna rozsáhlým statistickým materiálem, dokumentujícím hospodářský vývoj jednotlivých socialistických zemí i vzájemné vztahy mezi nimi.

Úkol, který si autorský kolektiv při zpracování této tematiky předsevzal, nebyl nijak snadný, protože v relativně velmi sevřené formě měly být zachyceny hlavní momenty vývoje čtrnácti států, které v 50. letech tvořily světovou socialistickou soustavu. Záměr, který byl autory sledován, se v zásadě podařil.

Všem zemím ovšem nebyla věnována stejná pozornost, to platí zvláště pro státy mimoevropské, kde je někdy popis velice stručný, což nepochybně spadá na vrub značným obtížím při obstarávání potřebných informací. Otázkou rovněž je, zda by neměla ještě být zpracována závěrečná pasáž, hodnotící souhrnně zákonitosti vývoje. Tyto okolnosti však nesnižují velmi dobrou úroveň práce a její přínos pro další rozvoj v oblasti bádání nejnovějších dějin. Mnohé z jejích pasáží jsou cenné i pro právní historii, které poskytují informace o základních politicko-mocenských a hospodářských trendech zkoumaných zemí a orientaci o nejdůležitějších státních a hospodářských orgánech.

Pavel Mates

Právní historie ve Vestníku drevnej istorii

Také v ročníku Vestníku drevnej istorii, který vyšel v roce 1982, se můžeme setkat s příspěvky podnětnými pro právní historiky. Ačkoli se jedná o sborník

obecně historického zaměření, zabývající se některými články přímo právněhistorickou tematikou.

Převážná většina příspěvků je orientována na problémy obecné historie starověku. A zde pak zejména na starověký Pontus Euxinus. Zájem sovětských historiků je zcela logický, vždyť tato oblast spolu s Arménií byla jediná, která z antického světa leží na území dnešního SSSR. Z předcházejících dvou ročníků jmenujme pro ilustraci alespoň práci G. A. Lurkipanidzeho *Greko-kolchskije vzaimootnošenija v V.—IV. vv. do n. e.* (1982, 2), nebo stať nazvanou *Kallinik, syn Evksena. Problema političeskoj i socialno-ekonomičeskoj istorii Olvii vtoroj poloviny IV. v. do n. e.* (1982, 4) Ju. G. Vinogradova a P. O. Karyškovského. Vinogradov publikoval také v roce 1981 (č. 1 a 2) práci vztahující se k Olbii pod názvem: *Sinopa i Olvia v V. v. do n. e. Problema političeskogo ustrojstva*. Značná pozornost je věnována i starověké Arménii a pochopitelně také dějinám Řecka a Říma. Tak je tomu například v příspěvku T. D. Zlatkovské nazvaném *K probleme samobytnosti frakijskoj kultury v rimskoje vremja* (1981, 4), nebo v článku V. N. Andrejeva otištěném v č. 1 z roku 1981 pod názvem *Struktura častnogo bogatstva v Afinach V.—IV. vv. do n. e.*

V každém čísle *Vestniku drevnej istorii* je věnován značný prostor rubrice „Doklady i soobščenijsa“, kde jsou publikovány archeologické nálezy a různé kratší články. Velkým přínosem je i otiskování překladů méně známých děl antických autorů, jako například *Démosthénovy dopisy* v překladu V. V. Valčenka uveřejněné v číslech 2 a 3 z roku 1981.

Soustředíme se především na statě s právněhistorickým zaměřením. Nemůžeme samozřejmě očekávat příspěvky s „čistě“ romanistickou či obecně právní tematikou, ale v každém ročníku jsou alespoň dva články, které se této oblasti více či méně dotýkají. V poslední době to jsou především práce A. L. Smyšljaeva a Ja. Ju. Zaborovského. První se věnuje problému velice zajímavému a relativně málo zpracovávanému — římským cenzům. Snaží se o netradiční pohled a zkoumá je ze zorného úhlu statistiky. Na tomto základě pak vyvozuje závěry obecné povahy. Je to rozhodně zajímavý pokus o nový způsob zkoumání společenských jevů v antické společnosti. A. L. Smyšljaev svými statěmi o císařské správě předkládá zajímavé informace a přehledně členěnou látkou umožňuje čtenáři rychlou orientaci ve svých článcích, které by se nepochybně uplatnily i v odborných romanistických časopisech, a to nejen pro dosud malou zpracovanost zvoleného tématu, ale i pro přehlednost a systematičnost výkladu.

Studie Ja. Ju. Zaborovského otištěná v č. 3 z roku 1982 je nazvaná *Rímskije cenzy v period krizisa i padenija rimskoj respubliky* (102—28 gg. do n. e.) a zahrnuje období posledního století římské republiky, přičemž z důvodů úplnosti výkladu se zmiňuje i o cenzech konaných za ranného císařství (poslední census byl proveden v roce 74 n. l.). Největší pozornost věnuje zcela logicky situaci po Mariových reformách a zejména po „spojenecké válce“, kdy se radikálně mění podmínky, za kterých se cenzy konaly. Na tento časový úsek se zaměřuje

především proto, že tvoří „bílé místo“ na mapě dějin cenzy, a to především pro neúplné a často vzájemně si odporující zprávy v pramenech. Zajímavým institutem úzce spojeným s cenzy bylo lustrum. Jednalo se o náboženskou slavnost, jejímž základem, jako ostatně u většiny starověkých svátků, bylo obětování předepsaných zvířat a plodin. Toto lustrum muselo být po každém cenzu pod sankcí jeho neplatnosti vykonáno. Lustrum se konalo na Martově poli pod vedením jednoho z cenzorů a bylo jím stvrzeno zapsání nových občanů do cenzovních seznamů. Je zajímavé, že zatímco v průběhu prvních čtyř století existence římského státu nebylo lustrum konáno jen třikrát, a to vždy z vážných důvodů nebo za mimořádných okolností, jako byla například Hannibalova přítomnost v Itálii za druhé punské války, v 1. století př. n. l. zaznamenáváme již absenci lustra devětkrát. Pozoruhodná je i skutečnost, že lustrum, které se zdá být na první pohled nerozlučně spojeno s institutem cenzy, si udrželo svůj význam i v pozdější době a konec mu udělalo teprve nastupující křesťanství. Poslední zmínkou o něm je jeho vyobrazení na triumfálním oblouku císaře Diocletiana v Římě, datovaném do roku 303 n. l. Star' je doplněna třemi přehlednými tabulkami, přičemž nejdůležitější je tabulka zahrnující všechny cenzy konané v Římě až do konce 1. stol. př. n. l. spolu s daty konání lustra.

V souvislosti s tímto článkem si všimněme i další práce téhož autora nazvané *Rímskije cenzy perioda respubliky: mehanizm dějstvija, problema dostovernosti* (III.—II. v. do n. e.), která byla otištěna ve *Vestniku drevnej istorii* v roce 1979 v čísle 4. Článek zmíněný výše je totiž jeho bezprostředním pokračováním, a jak časově, tak i věcně s ním tvoří celek. Kromě všeobecného seznámení s problematikou věrohodnosti zpráv antických autorů týkajících se cen�ů a především jejich údajů o počtech zapsaných občanů, rozebírá Zaborovskij také způsob jejich provádění. Autor se důkladně zamýšlí zejména nad údaji uvádějícími počty občanů zapsaných do cenzovních seznamů, a to v souvislosti s předpokládaným přírůstkem obyvatelstva, ztrátami římského vojska i úbytku obyvatel Říma při zakládání nových kolonií. Zdůrazňuje, že veliký vliv na počty římských občanů, jež se objevují v cenzovních seznamech, mělo i udílení římského občanství spojencům, agrární reformy Tita Flaminia a bratří Gracchů. Dále objasňuje způsob provádění cen�ů v legiích, které se nacházely mimo území Itálie. Cenzus byl v těchto případech prováděn dodatečně, tedy po návratu vojska na italskou půdu a vojáci byli zapisováni do posledního cenzovního seznamu. Je ovšem škoda, že se autor zcela vyhnul otázce, která po předchozím výkladu napadně každého pozorného čtenáře. Kdo prováděl tyto „dodatečné“ cenzy? Byli to cenzoři? Ti zřejmě ne, protože skládali svůj úřad po uplynutí osmnácti měsíců a vojska se vracívala často daleko později, navíc by za tohoto předpokladu šlo o řádný cenzus. Byli to nejvyšší magistráti, konzulové a prétoři? Nebo snad ti, kteří při provádění cenzy jen pomáhali cenzorům: tedy iuratores, curatores tribuum, či jen obyčejní písaři? Bohužel, toto se z jinak velice zajímavého a podrobného článku nedozvíme. Na závěr upozorňuje Zaborovskij,

že jakkoli jsou zprávy o cenzech cenné a svým způsobem nezastupitelné při poznání dějin římské republiky, je k nim třeba přistupovat kriticky a nedat se svést k unáhleným závěrům příliš přesnými čísly. I tato stať je doplněna množstvím tabulek, z nichž je podle mého názoru nejzajímavější přehled cenů konaných v III. a II. stol. př. n. l., vždy s uvedením počtu občanů zapsaných do cenzovního seznamu a k tomu připojeným přehledem kolonií založených v té době. Přílohu pak tvoří velmi pečlivě a nepochybně i velmi pracně sestavená tabulka všech cenů konaných v Římě s udáním pramenů, z nich se o tom kterém cenzu dovídáme. Oba články obohacují naše znalosti o institutu, jenž byl důležitou součástí ústavního systému římské republiky.

Jedním z nejzajímavějších článků z právněhistorického pohledu v posledních ročnících *Vestniku drevnej istorii* je stať A. L. Smyšljaeva *Vsadniki vo glave imperatorskoj kancelarii vo II.—načale III. v. n. e.* Úvodem autor nastiňuje v obecných rysech vznik a vývoj *sacra scrinia* až do počátku 3. stol. n. l. I když se především zabývá úlohou a postavením jezdců v tomto velmi důležitém orgánu císařské správy, věnuje poměrně hodně místa i otázkám kompetence jednotlivých *scrinií* a především stupni jejich důležitosti, který velmi pečlivě dokumentuje pomocí *corsus honorum* jejich jednotlivých představených. Jednak na základě pravomocí, jež měly jednotlivé úřady, a pak i s ohledem na místa v císařské správě, která později představení těchto úřadů dosáhli, rozděluje *sacra scrinia* na dvě velké skupiny.

Do první skupiny řadí podle důležitosti úřady a *rationibus*, tedy hlavní finanční úřad císařství, a dále *ab epistulis*, jež měla na starost oficiální císařskou korespondenci. K němu pak přiřadil méně důležitý *ab epistulis Graecis* pro řecká města a konečně *libellis*, který měl na starosti všechna podání soukromých osob, jež nespádala pod *ab epistulis*.

Druhou skupinu zahrnují úřady méně významné a vážené, reprezentuje je *a studiis*, tedy jakási stylistická a poradní kancelář císaře, pak a *cognitionibus* — úřad císařského soudu. Dále to je *ratio privata*, jež měla na starost soukromý majetek císaře; a *ensoribus* obstarávající majetkový dohled nad senátory a jezdci a konečně *extraordinární* úřad a *declarationibus Latinis* doložený jen jedním epigrafickým svědectvím, který byl poradním orgánem císaře v právních otázkách.

Pravidlem bylo, že představený kteréhokoliv z těchto úřadů zastával později nejvýznamnější funkce a postoupil do třídy *praefektů*, ať již to byl úřad *praefectus Aegypti, annonae* či *praetorio*.

Smyšljaev upozorňuje na zajímavou a zcela zákonitou vývojovou tendenci v personálním obsazování těchto úřadů. Zatímco zpočátku nebyla ani tak důležitá odborná průprava, snad kromě *a studiis* — a císařská kancelář měla funkci spíše pomocného technického aparátu, než odborně poradenskou, od poloviny či spíše konce druhého století n. l. vystupuje do popředí právě tato druhá funkce. Kromě toho, že úřady jsou již obsazovány pravidelně jezdci, představení *scrinií* jsou zahrnuti do *consilia principis* a proti dřívějšímu období jsou zvýšeny i pla-

ty. Za představené jednotlivých scrinií jsou již vybíráni odborníci na tu kterou problematiku a přednost je často dávana těm, kteří absolvovali právnickou přípravu. Díky tomu se stává císařská kancelář skutečně efektivním orgánem řízení státu. Zároveň ale dochází k její byrokratizaci, což je již předzvěstí blížího se dominátu. Právě v tomto období jsou položeny základní kameny mohutné stavby byrokratického správního aparátu, jak jej známe z období dominátu. Jedná se rozhodně o velice zajímavý příspěvek k dějinám státní správy a římských dějin vůbec.

Autor výše zmíněné pozoruhodné stati se obdobným problémem zabýval již dříve, a to v článku nazvaném *Ob evolucii kanceljarskogo personala rimskoj imperii v III. v. n. e.* otištěném v čísle 3 v roce 1979. Nejedná se zde sice o přímou návaznost statí, ale vzhledem k tomu, že jde o tematiku značně příbuznou, je nutno tuto práci alespoň stručně charakterizovat.

A. L. Smyšljaev zde před sebe postavil nelehký úkol objasnit genezi úřednického aparátu dominátu a jeho návaznost na aparát principátu. Zasvěceným způsobem nás seznamuje se strukturou správního aparátu, a to zejména oficií, ve II. a III. stol. n. l. Celý výklad promyšleně směřuje k závěru, že rozšiřování oficií s personálem složeným z vojáků legií na počátku III. stol., růst kompetence i zvyšování jejich významu ve státním aparátu, nevedlo k jeho militarizaci, jak by se na první pohled zdálo, ale k jeho byrokratizaci a odtržení od armády, z níž původně vzešel. A ještě jedna práce zasluhuje pozornosti. Jedná se o článek I. M. Djakonova a V. A. Jakobsona „*Nomovyje gosudarstva*“, „*territorialnyje carstva*“, „*polisy*“, „*imperii*“. *Problemy tipologii*“, otištěný v čísle 2 z roku 1982. Jsou zde naznačeny velice zajímavé problémy, jako například tři cesty rozvoje ranné otrokářské společnosti, či spíše čtyři, počítáme-li i anticou cestu rozvoje. První cesta je představována starověkým Elamem, druhá Egyptem a konečně třetí zahrnuje všechna společenství Malé a Přední Asie III. a především II. tisíciletí př. n. l. Druhý zajímavý problém, jehož se autoři dotkli, je otázka starověkých „světových“ říší a především důvodů a podmínek jejich vzniku a zániku.

Do jaké míry jsou řešení naznačená, a vzhledem k rozsahu článku skutečně jen naznačená, správná a přínosná přísluší ale nepochybně ke kvalifikovanému posouzení teoretikům státu a práva.

Již z tohoto krátkého výčtu je zřejmé, že i když je *Vestnik drevnej istorii* zaměřen především na otázky obecné historie starověku, může zde i právní historik, a to zejména právní historik zabývající se problémy starověkého státu a práva, nalézt zajímavé podněty i informace.

Michal Skřejpek